

L. SZÁNTÓ A MATERIALISTICKÁ DIALEKTIKA

Tibor Halečka, Katedra marxisticko-leninskej filozofie, Filozofická fakulta Univerzity P. J. Šafárika, Prešov

HALEČKA, T.: L. Szántó and the Materialist Dialectics, *Filozofia* 29 (1974), No 2, p. 153–169

The author points out that Szántó has comprehended the materialist dialectics creatively first of all because he comprehended its nucleus, the teaching on contradictions as a unity and on mutual elimination of contradictions. In this sense Szántó was, in the Czechoslovak conditions, the first and the most consequential propagator of the Leninist conception of dialectics and the philosopher — communist, who, as early as in the thirties, applied the materialist dialectics at solving the questions of natural and social sciences and of the problems of the revolutionary practice in the policy of the Communist Party of Czechoslovakia.

Štúdium dorajšieho celoživého teoretického diela L. Szántóa vedie svojím obsahom i vnútornou logikou k záveru, že materialistická dialektika je gnozeologicko-metodologickým základom jeho dôslednej marxisticko-leninskej orientácie a že v tomto vzťahu doslova bytosťne preniká jeho spôsob myslenia i jeho celoživotné praktické, najmä prakticko-politické postoje. Materialistická dialektika je natoľko charakteristickou črtou L. Szántóa ako filozofa a komunistu, že hodnotenie jeho diela bez postihnutia tejto črty by nielen nebolo komplexné, ale vôbec by nevyjadrovalo podstatu, životnosť, zmysel, marxisticko-leninskú principiálnosť jeho diela, a teda nemohlo by byť pravdivé. To je dôvod, pre ktorý chcem tejto črte Szántóovej filozofie venovať osobitnú pozornosť. Avšak aktuálny význam tejto pozornosti je určený nielen miestom materialistickej dialektiky v štruktúre Szántóových filozofických názorov, ale aj možným poučením, ktoré z tohto vyplýva najmä pre mladých pracovníkov nášho filozofického frontu v súčasnej etape nášho vývinu. Je priam symbolické, že 80. výročie narodenia L. Szántóa nás provokuje, aby sme sa zamysleli nad jeho doterajším životom a životným dielom práve v čase, keď mladá generácia našich filozofov takého poučenia nevyhnutne potrebuje.

Szántó si skutočne tvorivo osvojil a teoreticky pochopil i prežil či precítil materialistickú dialektiku dôsledným štúdiom diela K. Marxa, F. Engelsa a najmä V. I. Lenina v úzkom spojení s praxou revolučných zápasov komunistického hnutia. Už r. 1932 v Komunistickej revue o tom vedome napísal, že „ak chceme byť ich dobrými žiakmi, musíme sa predovšetkým snažiť, aby sme si osvojili ich metódu poznania, myslenia a konania, teóriu materialistickej dialektiky“ (1, s. 166). Táto Szántóova výzva vyplýva z hlbokého pochopenia, že „marxizmus nie je dogmou, ale je návodom pre činnosť. Je najdokonalejším spôsobom poznania sveta, ktoré umožňuje a privádza človeka k cielavedomému pozmeňovaniu sveta ľudskou spoločenskou praxou. Marxizmus je nerozlučnou jednotou pravdivého poznania a tvorivého konania“ (2, s. 173). Ak sa nám dnes takéto poňatie marxizmu-leninizmu javí ako bežné a medzi marxisticko-leninsky

orientovanými filozofmi všeobecne prijaté, treba si uvedomiť, že Szántó ho vjadril v DAVe r. 1933, a čo je podstatné, tomuto svojmu presvedčeniu zostal verný až dodnes. Tomuto presvedčeniu, opierajúcemu sa o vedecko-teoretické poznanie, venoval svoj doterajší celoživotný zápas a obhajoval ho v rôznych zložitých situáciách. Tak to bolo aj r. 1968, keď ako jeden z nemnohých teoretikov-filozofov vystúpil proti sociálnodemokratickej koncepcii „demokratického socializmu“ či tzv. „socializmu s ľudskou tvárou“ a napísal: „Marxizmus-leninizmus sa nemôže pochopiť a objektívne spoločenské javy sa nemôžu pravdivo poznať obvyklým metafyzickým spôsobom myslenia a poznávania. Bez dialektikomaterialistického spôsobu myslenia niet vedeckého socializmu“ (3, s. 1439). Už táto skutočnosť sama osebe svedčí, že ak Szántó po dlhé roky svojho pôsobenia v našich podmienkach, v čase buržoáznej ČSR i po oslobodení a v čase budovania socializmu v ČSSR propagoval materialistickú dialektiku ako „dušu“ marxizmu-leninizmu, nebolo to iba proklamovanie holej frázy, ale vždy išlo o prejav skutočnosti, že materialistická dialektika sa stala vnútornou dimenziou jeho marxisticko-leninského spôsobu myslenia a praktickej životnej orientácie.

Skúmanie Szántóových prác, ktoré napísal za posledných viac ako štyridsať rokov, ukazuje, že podstatu dialektickej metódy a jej miesto v marxisticko-leninskej filozofii pochopil predovšetkým preto, lebo, po prvé, porozumel jadrú dialektiky v podobe protirečivej jednoty protikladov, a po druhé, porozumel, že dialektika môže plniť funkciu metódy poznania a pretvárania skutočnosti len v jej jednote s materializmom, teda ako materialistická dialektika.

Zásadne a s prenikavou znalosťou veci formuloval Szántó svoje poňatie materialistickej dialektiky už v článku *Sme bojovnými dialektickými materialistami* r. 1933 (Komunistická revue). Pozrime sa na jednu z obsiahlejších pasáží tohto článku, aby sme si uvedomili úroveň Szántóovho teoretického myslenia v oblasti dialektiky už v čase, keď mnohí ešte len hľadali cestu k jej pochopeniu a iní zasa ju opúšťali, prechádzajúc na pohodlnejšiu platformu metafyziky, ktorá pomocou nejasných abstraktných termínov povyšovala každodenné vedomie alebo plochú empiriu na úroveň zdania vedeckosti. Szántó si v článku položil otázku, čo znamená, že marxisticko-leninská filozofia je dialektická, a odpovedal: „To znamená, že je aj svojou formou, nielen svojím obsahom verným odrazom hmotného a objektívne existujúceho sveta v ľudskom vedomí, lebo forma objektívnej materiálnej skutočnosti je vo svojej najhlbšej podstate dialektická. Ak je dialektická, to znamená, že vo večnom pohybe hmoty sa mení jej forma a obsah, že v tomto pohybe nadobúda nové, vyššie kvality, ktoré sa nedajú zredukovať len na kvantitatívne zmeny tejto hmoty, ako to učí mechanistický materializmus. Ak je hmota dialektická, to znamená, že pohyb tejto hmoty nie je spôsobený nejakým faktorom stojacim mimo hmoty (ako to hlása idealizmus: bohom, ideou, životnou silou, entelechiou a pod., a ako to mechanistický materializmus mlčky pripúšťa: silou, energiou bez hmoty a pod.), ale je samohybom (Selbstbewegung), spontánnym, imanentným pohybom samej hmoty. Tento samopohyb nie je nič mystické. Znamená to, že pohyb je

práve taký večný ako sama hmota, že hmota bez pohybu a pohyb bez hmoty je iba chimérou šialeného mozgu. Ďalej to znamená, že hmota sa vo svojom večnom pohybe rozpadá na protikladné kvality, a že táto protikladnosť, rozpornosť je najpodstatnejšou črtou hmoty. Tieto protiklady (obsah — forma, kvalita — kvantita, pohyb — pokoj, hmota — duch, príroda — spoločnosť, buržoázia — proletariát, kapitalizmus — socializmus atď.) neexistujú v skutočnosti metafyzicky oddelene jeden od druhého (ako to učí idealizmus a mechanistický materializmus), ale sú organicky späté, vzájomne pôsobia jeden na druhý, narážajú na seba. V tomto procese sa ich rozpory riešia, t. j. stávajú sa identickými (totožnými) a prechádzajú jeden do druhého, aby potom na vyššom stupni vznikali nové rozpory. Preto je podmienkou poznania všetkých procesov sveta v ich samohybe, v ich spontánnom vývine, v ich živom bytí, aby sme ich chápali ako jednotu protikladov" (4, s. 164—165). V inom článku, ktorý Szántó uverejnil pod názvom *O našom proletárskom svetonáhľade* r. 1933 v Ročenke slovenskej chudoby, opäť venuje zásadnú pozornosť týmto problémom, aby ukázal, že nielen idealizmus, ale aj „obyčajný materializmus bol a aj teraz je a môže byť prospešným, užitočným prostriedkom a zbraňou záujmov *kapitalistickej* triedy" (5, s. 193). Zásadný rozdiel medzi nemarxistickým a marxistickým materializmom vidí opäť jasne v poňatí jadra materialistickej dialektiky, umožňujúceho porozumieť vzťah protikladov vôbec, i protikladov takého typu, ako je protiklad „práce a kapitálu, mieru a vojny, praxe a teórie". Szántó vtedy napísal: „Dnes sa už nezadržateľne natíska ľudskému rozumu tá pravda marxizmu, podľa ktorej všetko, čo jestvuje, jestvuje v protikladoch, jestvuje ako *jednota* protikladov. Pochopenie tejto jednoty je rozhodujúce. Znamená, že aj keď sa protiklady navzájom vylučujú, súčasne sú aj nerozlučne späté a navzájom sa podmieniajú, jestvovanie jedného je podmienené jestvovaním druhého, slovom, sú dvoma stránkami jednej skutočnosti. Práve táto *protirečivá* jednota protikladov je to, čo menujeme *dialektickou* jednotou protikladov, pričom protiklady sú *podmienené a historické*, t. j. *vznikajúce a zanikajúce*" (5, s. 193—194). Szántó teda už v tejto etape svojho filozofického vývinu vedel, že nie akékoľvek uznanie a poňatie vzťahu protikladov je charakteristické pre materialistickú dialektiku K. Marxa, F. Engelsa a V. I. Lenina. Pochopil dialektické protirečenie ako jednotu i vylučovanie („boj") protikladov súčasne, v ich konkrétnom pohybe a možnosti vzájomného prechodu. Na tomto základe zdôrazňoval význam zákona jednoty a vzájomného vylučovania sa protikladov ako východiska pre pochopenie samopohybu a samovývoja.

Na doloženie Szántóovho pochopenia podstaty materialistickej dialektiky by bolo možné uviesť viac vyzrelejších formulácií najmä z obdobia jeho intenzívnejšej teoretickej práce po oslobodení či po r. 1948. Jeho staršie články z tridsiatych rokov tu citujem predovšetkým preto, lebo dokladajú Szántóovu znalosť filozofických prác klasikov marxizmu-leninizmu v čase, keď sa tieto práce u nás ešte len postupne sprístupňovali v domácich vydaniach. Citované Szántóove myšlienky svedčia aj o výbornej znalosti a tvorivom osvojovaní Leninových materiálov, dnes známych v súbore pod názvom *Filozofické zošity*,

ktoré boli prvý raz uverejnené v Leninском sborníku v ZSSR v rokoch 1929—1930. Práve poznanie Leninových *Filozofických zošitov* umožnilo Szántóvi prepracovať sa k takému pochopeniu podstaty materialistickej dialektiky, že ak odhliadneme od čiastkových, dobove podmienených stránok jednotlivých formulácií, vo svojej podstate sú Szántóove články zo staršieho obdobia zdrojom štúdia materialistickej dialektiky aj dnes. Dvojnásobne to platí tam, kde je možné učiť sa od Szántóa aplikácii materialistickej dialektiky na riešenie jednotlivých teoretických problémov prírodných i spoločenských vied a problémov spoločenskej praxe. Nie náhodou Szántó zdôrazňoval Leninovu myšlienku o materialistickej dialektike ako logike a teórii poznania marxizmu, myšlienku o potrebe rozvoja dialektickej logiky. Tak je to v jeho starších článkoch a materiáloch, ako napr. *Základné otázky Plechanovovho učenia, O vývojovom zákone jednoty protikladov, Naštudovaná „slepota“*, i v novších prácach, kde napísal: „V protiklade k nevedeckým metafyzickým svetonázorom, v ktorých sú zložky myslenia — metodická, logická a gnozeologická — navzájom metafyzicky izolované a vzájomne nesúvisiace, v dialektickom a historickom materializme tvoria jednotu. To znamená, že v dialektickom a historickom materializme sa *metóda, logika a teória poznania zhodujú*, jedna bez druhej môžu jestvovať iba v chybnom myslení“ (6, s. 126).

Vychádzajúc z uvedeného miesta a významu dialektickej metódy v marxisticko-leninskej filozofii, Szántó prísne diferencoval medzi materialistickou a idealistickou dialektikou. Porozumiac Leninovej myšlienke o materialistickej dialektike ako subjektívne podmienenej pružnosti pojmov, ktorá vedie k deformovaniu dialektiky a jej premene na sofistiku alebo eklektiku, podstupoval Szántó jednoznačný a dôsledný zápas za materialistickú dialektiku. Z jej pozícií, azda ako nikto iný u nás, kritizoval od svojich publicistických začiatkov metafyzické myslenie, opierajúce sa o formálno-logické poňatie protirečenia. Vychádzal pritom zo skutočnosti, ktorú charakterizoval takto: „Preväčšinu študovaných ľudí je to však ťažko pochopiteľný oriešok (rozumej: vnútorné protirečenia vecí ako jednotu protikladov — T. H.), lebo ich mozgy boli dlhé roky spracovávané takou vedou a takým svetonázorom, ktorého logika (formálna logika) neuznáva objektívnosť protirečenia! Pre metafyziku a formálnu logiku sú protirečenia možné iba v našom myslení a aj tam len ako zlo, ako výraz jeho nesprávnosti...“ (7, s. 214). Aj v jednom zo svojich novších článkov upozornil na aktuálnosť tohto nebezpečenstva v súvislosti so štúdiom a tvorivým osvojovaním marxizmu-leninizmu, keď ho zakončil slovami: „Naše myslenie je ešte stále silne zamorené metafyzikou. Odstrániť tento nedostatok je jednou z hlavných podmienok úspechu výchovy k vedeckému svetonázoru“ (6, s. 132). Szántó takto odkrýva hlbokú súvislosť medzi negatívne kritickou a pozitívne konštruktívnou stránkou ideologického zápasu proti buržoáznej filozofii a za osvojenie marxisticko-leninskej filozofie. Jeden z podstatných momentov tohto zápasu vidí v prekonaní metódy myslenia v buržoáznej filozofii, založenej na rôznych prejavoch metafyzickej jednostrannosti a jej absolutizácie, druhý zas v osvojovaní materialistickej dialektiky, jej pozitívnych hodnôt v podobe

zákonov, kategórií a princípov, bez ktorých nie je možné pochopiť podstatu, ducha marxizmu-leninizmu ako tvorivo sa rozvíjajúceho učenia. Szántóve práce sú dialektickou jednotou týchto dvoch stránok ideologického zápasu. Vždy v nich otvorene a dôsledne kriticky vystupuje proti tomu, čo je nevyhnutné negovať z hľadiska záujmov komunistického hnutia a vývinu socialistickej spoločnosti, a na druhej strane vždy uvádza a objasňuje, čo sa musí v týchto záujmoch upevniť, rozvinúť.

Pochopenie a tvorivé uplatňovanie materialistickej dialektiky je u Szántóa teoretickou platformou, na ktorej zakladá svoju dôslednú pozíciu marxisticko-leninskej triednosti a straníckosti v jednote s objektívnosťou a vedeckosťou. Jeho triedne stanovisko je vždy jasné. Jeho postoj revolucionára-komunistu sa nestráca v žiadnom z jeho teoretických prejavov. Vždy vieme, kto k nám hovorí a za koho hovorí, keď v článku *O našom proletárskom svetonáhľade* odкрýva funkciu marxizmu-leninizmu v triednom boji proletariátu za svoje oslobodenie, keď odкрýva triedne funkcie a triedne využívanie vedy v článkoch *Nadtriednosť vedy a čo za ňou väzí*, *Veda v službách buržoázie a proletariátu*, *O triednom boji v súčasnej prírodovede* a pod., keď kritizuje pokusy B. Brouka nahradiť marxizmus psychoanalýzou (*Marxisticky o psychoanalýze*, Tvorba 1930), keď zaujíma stanovisko k otázkam vzťahu fašizmu a kultúry (*Diskutujeme marxisticky v anke o „fašizme a kultúre“*, Tvorba 1931) a v mnohých ďalších článkoch či stanoviskách k pragmatizmu, masarykizmu, pozitívizmu atď. Szántó sa vždy hlásil k leninskému princípu straníckosti. Ako ju ponímal, o tom písal v článku *Tvorivým rozvinutím leninizmu k novým úspechom socializmu*: „... Leninova straníckosť nikdy nie je predpojatosťou. Lenin i s nepriateľom polemizuje, používa zbraň kritiky, lebo vie, že kapitalizmus vo svojej podstate je skrz-naskrz protirečivý...“ (6, s. 31). A ešte v stati *Leninova filozofia*, ktorú uverejnil v decembri r. 1932, opierajúc sa o Lenina, odmietol stanovisko buržoázneho objektívizmu ako skrytej formy straníckosti a subjektívizmu. Ukázal, že dialektický materializmus „eliminuje aj objektívizmus aj subjektívizmus. Dialektický materializmus prekonáva objektívizmus meštiackej vedy preto, lebo vychádza z aktívneho a skutočného postavenia proletárskej triedy... Subjektívizmus prekonáva preto, lebo sa pevne drží objektívnej skutočnosti, objektívnych faktov“ (8, s. 135—136).

V týchto súvislostiach požaduje Szántó dôsledný prístup k marxisticko-leninskej filozofii ako k celku a k jej materialistickej dialektike osobitne ako k vede, ako k objektívnej vede, ktorá len na tomto svojom základe môže účinne pomáhať robotníckej triede v jej zápase proti kapitalizmu a za vybudovanie socializmu. Už r. 1930 formuloval Szántó vzťah našej filozofie a vedy veľmi presne, keď napísal: „Marxistická filozofia, t. j. materialistická dialektika, vyrastá z objektívnej skutočnosti cez jednotlivé špeciálne odbory vedenia, nepovyšuje sa nad ne, ale vstáva do nich späť, vytvára tak súvislosť medzi jednotlivými poznatkami a určujúc ďalej aj metódu poznávania v jednotlivých odboroch, metódu, ktorá je vždy a všade materialistická a dialektická“ (9, s. 43). V tomto duchu aj Szántó tvorivo metodologicky uplatňuje a rozpracúva rad

kategórií materialistickej dialektiky v dotyku s riešením rôznych metodologických a svetonázorových problémov jednotlivých vied. Takto aktívne zasahuje napr. do otázok filozofie vo fyzike (články *Kríza meštiackej prírodovedy a jej prekonanie*, Šíp 1935, *O triednom boji v súčasnej prírodovede*, Šíp 1935 a pod.), do otázok vzťahu individua a spoločnosti (*Marxistický o psychoanalýze*, Tvorba 1930), do otázok marxistickej estetiky (napr. *Proletárska podstata románu Pole neorané*, Dav 1932, *O dialektickej jednote vedeckého a umeleckého obrazu*, Filozofický sborník SAVU VI, 1951), odkryva význam materialistickej dialektiky v ekonomickej vede najmä cez analýzu funkcie kategórie kvantity a kvality, obsahu a formy, abstraktného a konkrétneho, logického a historického v Marxových ekonomických prácach *Ku kritike politickej ekonómie* a *Kapitál* (napr. *Dieľo, ktoré znamenalo revolúciu vo vede*, Pod zástavou socializmu, č. 5, 1952 alebo *Dialektika kvantity a kvality, obsahu a formy v Marxovom Kapitáli*, Otázky marxistickej filozofie, č. 2, 1964) a pod. Szántó si od začiatkov svojej teoretickej činnosti uvedomoval gnozeologickú funkciu marxisticko-leninskej filozofie, význam jej rozvíjania ako vedy pre uvedomovanie živelného robotníckeho hnutia, po r. 1948 zase pre úspešné, efektívne a cieľavedomé budovanie socialistickej spoločnosti. Nedocenenie vedy odkrýval ako črtu sociáldemokratizmu. V štúdií *O niektorých problémoch propagandy marxizmu-leninizmu* vo Filozofickom časopise r. 1954 o tom napísal: „V akom konkrétnom obsahu a forme sa prejavuje u nás táto typická črta sociáldemokratizmu?

Prejavuje sa najmä v podceňovaní významu vedeckého poznávania objektívnych spoločenských zákonitostí pre prax bojujúcu za socializmus, v nepochopení nielen záväznej jednoty teórie a praxe, ale najmä vedúcej úlohy teórie v tejto jednote. Vedecké poznanie a jeho určujúci význam pre praktickú činnosť sa veľmi často nahrádza rutinou, triednym inštinktom alebo »zdravým rozumom«. A keďže rutina a zdravý rozum, ako aj triedny inštinkt fungujú obyčajne metafyzicky a nedialekticky, stavajú vedomie ľudí, vedeckú teóriu do metafyzického protikladu“ (6, s. 114).

Szántó jasne pochopil Leninom vyslovenú zásadu, podľa ktorej bez revolučnej teórie niet ani revolučnej praxe, ale aj Leninovu zásadu jednoty teórie a praxe. Od začiatkov svojej ideovo-teoretickej činnosti ponímal marxizmus-leninizmus vcelku a marxisticko-leninskú filozofiu osobitne ako vedeckú teóriu, ktorá nenachádza svoj zmysel v sebe samej, ale v spojení s medzinárodným revolučným robotníckym hnutím, ktoré ako reálna spoločenská sila ju pomocou vedúcej úlohy komunistických strán premieňa na revolučný čin. V tejto dialektickej súvislosti si uvedomoval nevyhnutnosť spojenia teórie marxizmu-leninizmu s praxou revolučného komunistického a robotníckeho hnutia. Chápal, že zmyslom a cieľom teórie marxizmu-leninizmu je uvedomovanie tohto revolučného hnutia a jeho praxe či riešenie problémov, ktoré vznikajú v praxi tohto hnutia. Plne sa to odráža v jeho publikáciách, ktorými prispieva k riešeniu aktuálnych ideologických a politických problémov, pred ktorými stála Komunistická strana Československa v rôznych etapách svojho vývinu. Tak to bolo už od článku *Materialistická dialektika a kríza strany*, ktorým r. 1929

prispieva ku kritike oportunistu a k prehľbeniu procesu bolševizácie až po kritiku revizionizmu v šesťdesiatych rokoch a pravicového oportunizmu r. 1968. A práve v týchto súvislostiach je životná cesta L. Szántóa predovšetkým poučná.

Szántó totiž nepatrí k tým teoretikom a propagátorom marxizmu-leninizmu, ktorí si len verbálne osvojili tézu, že ide o živé a vyvíjajúce sa učenie, ktoré vzhľadom na jeho vnútorný princíp dialektickej konkrétnosti pravdy sa musí tvorivo rozvíjať, aby mohlo plniť funkciu revolučnej teórie v podmienkach meniacej sa spoločenskej praxe, v rôznych podmienkach spoločenského vývinu. Szántó pochopil aj základné predpoklady tohto tvorivého rozvíjania marxizmu najmä na Leninovom diele, na učení leninizmu, ktorého propagovaniu v našich podmienkach venoval mnoho pozornosti. Szántó predovšetkým pochopil, že tvorivé rozvíjanie marxizmu je možné pri dodržaní minimálne dvoch základných predpokladov: po prvé, ak sa uskutočňuje na triednych pozíciách proletariátu, a po druhé, ak sa uskutočňuje na základe „ducha“ marxizmu, jeho princípov, jeho metódy materialistickej dialektiky.

Keď sa po polstoročnej existencii Marxovho učenia zmenili historické podmienky (kapitalizmus sa vyvinul zo svojho štádia liberálneho kapitalizmu do štádia imperializmu; robotnícka trieda nielenže sa sformovala na samostatnú politickú silu, ale robotnícke revolučné hnutie sa už pol storočia vyvíjalo pod uvedomovacím vplyvom marxizmu; veda prekonala predstavu o nedeliteľnosti atómu a prenikala do jeho mikroštruktúry), v novej situácii sa aj niektorým pôvodne „pravoverným“ marxistom začalo zdať, že marxizmus zastaral, že nezodpovedá novej situácii, že ho treba „opraviť“. S hlasnou a neskromnou požiadavkou takejto revízie vystúpil Bernstein, ktorý skončil v deformovaní podstaty marxizmu, jeho filozofie, ekonomického i politického učenia a v zrade záujmov proletariátu.

Druhý spôsob konfrontácie Marxovho a Engelsovho učenia s novou historickou skutočnosťou je spojený s teoretickým a prakticko-politickým dielom V. I. Lenina. Jeho dôsledkom je skutočne tvorivé rozvinutie marxizmu, vyjadrujúce kontinuitu a jednotu Marxovho, Engelsovho a Leninovho učenia ako učenia marxizmu-leninizmu. Lenin to dokázal predovšetkým preto, lebo, po prvé, namiesto proklamovania potreby opraviť Marxa hlboko preštudoval jeho dielo, plne pochopil jeho podstatu a tvorivo si osvojil i ďalej rozvinul jeho materialistickú dialektiku a spôsob jej uplatnenia pri analýze nových faktorov; po druhé, každé jeho dielo bolo založené na hlbokej znalosti skutočnosti, na rozsiahlej znalosti objektívnych faktov; po tretie, k riešeniu tejto úlohy nepristupoval z maloburžoázných pozícií, ale z pozícií objektívnych záujmov, cieľov a historickej úlohy robotníckej triedy.

Szántó hlboko pochopil tento rozdiel medzi revizionizmom L. Bernsteina a leninizmom ako tvorivým rozvinutím marxizmu. Dokonca mal šťastie, že bytostne prežíval praktickú verifikáciu leninizmu v procese Veľkej októbrovej revolúcie a v zápase za udržanie a rozvinutie jej víťazstva ako červenogvardejec a člen VKS(b). Táto skutočnosť sa odrazila v tom, že Szántó sa stal dôsledným bojovníkom proti revizionizmu a za marxizmus-leninizmus.

Takto napr. r. 1933 v článku *Marx a sociálna demokracia*, ktorý uverejnil v *Dave*, odkrýval Szántó revizionistickú a oportunistickú teóriu a prax sociálnej demokracie, jej základné sociálne a gnozeologicko-metodologické korene. Szántó vtedy napísal: „Prvý koreň je v tom, že v priebehu vývoja sa zmenilo triedne zloženie sociálnej demokracie. Určitá časť členstva sociálnodemokratických strán sa skorumpovala („robotnícka aristokracia“, do jej radov sa nahrnulo radikálne malomeštiactvo, predovšetkým inteligencia, vodcovské kádre zmalomeštiaceti, dali sa skorumpovať, zakladaním stranických podnikov a prostredníctvom svojich vodcov postupne zrastali s buržoáziou a zaväzovali sa jej záujmom. Tým vznikla ich záujmová odlišnosť od záujmov proletariátu a v dôsledku toho aj postupné zburžoáznenie ich praxe...“

Druhým koreňom tohto procesu bolo, že vodcovia II. internacionály nikdy nepochopili teoretické základy marxizmu. V ich hlavách sa marxizmus-leninizmus, tento univerzálny svetonáhľad a veda, zvrhol z návodu k praxi na jednostranné, bezduché teoretizovanie: nechápuc marxizmus, nemohli sa úspešne brániť kritikám meštiackych kritikov a postupne im podliehali...

Prvým krokom na tejto hanebnej ceste bolo vykastrovanie »duše« marxizmu, t. j. materialisticko-dialektickej filozofie, a opodstatňovanie tohto kroku meštiackymi, triedne obmedzenými filozofickými náhľadmi“ (10, s. 181). Takto pomôcou leninskej analýzy podstaty javu revizionizmu a oportunizmu prispieval v našej strane v tridsiatych rokoch. Aj keď sa zamýšľa nad vlastnou životnou cestou a skúsenosťami, o revizionistickom odklone od materialistickej dialektiky povedal: „História marxizmu jednoznačne dokazuje, že dialektikomaterialistickú metódu myslenia nemohol nikto nikdy beztrešne ignorovať. Osudy mnohých ideológov II. internacionály... dokazujú, že sa odcudzili robotníckemu hnutiu a socializmu preto, lebo chceli byť marxistami bez jeho „živej duše“, bez dialektického materializmu“ (11, s. 254). Tieto slová však Szántó vyslovil a v obmenách zdôraznil v rôznych článkoch v novej situácii ako poučenie, keď aj u nás narastala nová vlna revizionizmu najmä v šesťdesiatych rokoch.

V tejto novej situácii išlo o druhé polstoročie existencie Leninovho učenia, podobne ako v čase Leninovho života prebiehalo druhé polstoročie existencie Marxovho učenia. Opäť sa zmenili spoločenskohistorické podmienky, ktoré sú dnes charakterizované: výsledkami viac ako päťdesiatročného rozvoja prvého socialistického štátu, ZSSR — dnes významnej, ekonomicky, technicky, politicky i kultúrne vyspelej socialistickej veľmoci; existenciou svetovej socialistickej sústavy; rozpadom svetovej koloniálnej sústavy; nástupom vedeckotechnickej revolúcie; existenciou zbraní hromadného ničenia, najmä nukleárných zbraní a ich raketových nositeľov a pod. V tejto situácii opäť zákonite vznikla potreba novej analýzy stavu spoločenského vývoja, ktorá by znamenala ďalšie rozvinutie marxizmu-leninizmu v súlade s jeho podstatou a zmyslom a v duchu cieľov medzinárodného komunistickeho hnutia. Súčasne v socialistických krajinách vznikla potreba zásadne vyhodnotiť skúsenosti z doterajšieho vývinu socializmu, praxe budovania socialistickej spoločnosti, a kriticky sa vyrovnáť s nedostatkami, ktoré vyplynuli z kultu osobnosti.

Zásadné riešenie nových problémov na základe tvorivého rozvíjania marxizmu-leninizmu sa objavuje v uzneseniach XX. a XXIV. zjazdu KSSZ, v zásadných dokumentoch z medzinárodných porád komunistických a robotníckych strán, či v mnohých teoretických prácach, založených na princípoch marxizmu-leninizmu. Popri tomto tvorivom nadväzovaní na učenie Marxa, Engelsa a Lenina vzniká aj nová vlna revizionizmu, podporovaná medzinárodným antikomunizmom. Tak to bolo aj u nás, kde sa revizionizmus živil z kritiky teoretických obmedzení dogmatizmu a nedostatkov socialistickej praxe, aby nakoniec vyústil cez rozriedovanie marxizmu-leninizmu buržoáznou ideológiou do podpory antisocialistických síl, najmä r. 1968. Opäť mal pravdu L. Szántó, keď v článku *Dialektika revizionizmu a dogmatizmu* r. 1963 v Pravde odhaľoval pravú tvár a skutočné metodologické základy súčasného revizionizmu, zdôrazňujúc, že „Leninova charakteristika *filozofického obsahu* Bernsteinovského revizionizmu... platí vo svojej podstate aj na filozofický obsah súčasného revizionizmu, ktorý zmenil iba tvár, iba formu, obsah však nie. Ak Bernstein otvorene zavrhoval materialistickú dialektiku a popieral jej kladný význam pre marxizmus, súčasní revizionisti sa vydávajú za dialektikov, ale v skutočnosti, v praxi ju nahrádzajú metafyzikou, eklektikou a sofistickou. Buržoázni filozofi dnes zvlášť zákerne útočia na marxisticko-leninskú dialektiku — a revizionisti sa vlečú za nimi“ (6, s. 79). Táto charakteristika platila už o prúde tzv. „antidogmatizmu“, ktorý sa u nás rozvinul, no ktorý práve pre nedostatočné ovládnutie Marxovej, Engelsovej a Leninovej dialektiky sa prejavil ako nahrádzanie jednej krajnosti druhou, ako metafyzika jednostrannosti a extrém. „Antidogmatizmus“ metodologicky vyznel ako dogmatizmus naopak a vytvoril metodologickú základňu pre narastajúci revizionizmus.

Szántóova straníckosť a angažovanosť na náprave nedostatkov sa po celý tento čas premieňa do jeho kritických postojov. No sú to postoje konštruktívno-kritické, dialekticky orientované a zamerané na upevnenie socializmu, ktorému zasvätil svoj život. Preto v nadväznosti na svoj zápas za leninizmus v tridsiatych rokoch, opäť vystupuje s celou sériou článkov s leninskou tematikou. Požaduje skvalitnenie a prehĺbenie propagácie marxizmu-leninizmu a výchovy v jeho duchu (*O niektorých problémoch propagandy marxizmu-leninizmu*, Filozofický časopis, 1954), žiada, aby sa venovala väčšia pozornosť tvorivému štúdiu leninizmu (*Tvorivým rozvinutím leninizmu k novým úspechom socializmu*, Pravda, 1956), približuje našej verejnosti Lenina ako vedca a revolucionára súčasne, zdôrazňujúc jeho materialistickú dialektiku ako základňu jednoty jeho straníckosti a objektívnosti (*Vedec a revolucionár*, Pravda, 1959) a zúčastňuje sa na obnovení leninských noriem života strany a socialistickeho štátu (*Leninské normy a náš život*, Pravda, 1963). Uvedomujúc si potrebu rozvíjať kritiku, ale aj narastanie tendencií jej zneužívania proti socializmu, vystúpil Szántó z pozícií svojej materialistickodialektickej orientácie i k tejto životnej otázke strany a socialistickej spoločnosti. V článku *Kritika kritiky a sebakritiky* zdôraznil, že sa nemôžeme zaoberať bez leninského poňatia kritiky a sebakritiky. „Strana a budovatelia socializmu však nepotrebujú hocijakú kritiku a seba-

kritiku. Potrebujeme jedine takú kritiku a sebakritiku, ktorá nerozvracia stranícku, štátnu a pracovnú disciplínu, ale ju upevňuje a robí uvedomelou" (6, s. 65). V takejto kritike a sebakritike požaduje vychádzať z dialektickomaterialistickej metódy myslenia a konania, aby kritika nebola subjektivistická, ale aby vychádzala z objektívnych faktov, aby nebola jednostranná, ale postihovala fakty v ich protirečivej jednote, aby nebola negativistickou, ale negovala regresívnu stránku a zachovávala, čo je vývojaschopné a progresívne, a umožňovala mu rozvinúť sa. Podobným spôsobom pristúpil Szántó k mnohým ďalším aktuálnym otázkam vývinu socialistickej spoločnosti, ako sú otázky diktatúry proletariátu a socialistickej demokracie, otázky vnútornej dialektiky princípu demokratického centralizmu v strane, otázky vzťahu vedúcich a vedených pracovníkov a pod. Vždy je pri ich riešení kritický k nedostatkom a súčasne ukazuje konštruktívne východisko.

Pohľad na Szántóovu životnú cestu je pohľadom na jeho vývin od kysuckého učiteľa k akademikovi SAV. Po celý tento čas zostal komunista a filozof L. Szántó verný svojej marxisticko-leninskej straníckosti a dialektickomaterialistickej vedeckosti. V súčasnej situácii, keď mnohí naši domáci i európski predstavitelia revizionizmu vo filozofii prešli z pozícií marxizmu na pozície buržúaznej ideológie alebo jej prisluhovania, je Szántóov život príkladným poučením pre našu mladú generáciu filozofov. Je to poučenie vyplývajúce z orientačnej hodnoty jednoty marxisticko-leninskej straníckosti a dialektickomaterialistickej metódy myslenia, jednoty, ktorá naplňa dialektiku vlastnej Szántóovej životnej cesty a jeho zápasu za vedecký socializmus.

Literatúra

1. SZÁNTÓ, L.: Sme bojovnými dialektickými materialistami. Vybrané state, VSAV, Bratislava 1958.
2. SZÁNTÓ, L.: Od Anti-Dühringa k Materializmu a empiriokriticizmu. Tamže.
3. SZÁNTÓ, L.: Ušľachtilé sny premeniť na skutočnosť. Nová mysl, 1968, č. 12.
4. SZÁNTÓ, L.: Sme bojovnými dialektickými materialistami — Vybrané state, VSAV, Bratislava 1958.
5. SZÁNTÓ, L.: O našom proletárskom svetonáhľade. Tamže.
6. SZÁNTÓ, L.: Čo nám treba, Bratislava 1963.
7. SZÁNTÓ, L.: O vývojovom zákone jednoty protikladov. Naštudovaná „slepota". Vybrané state, VSAV, Bratislava 1958.
8. SZÁNTÓ, L.: Leninova filozofia. Vybrané state, VSAV, Bratislava 1958.
9. SZÁNTÓ, L.: Marxisticky o psychoanalýze. Tamže.
10. SZÁNTÓ, L.: Marx a sociálna demokracia. Tamže.
11. SZÁNTÓ, L.: Október a moja cesta k marxizmu, VPL, Bratislava 1967.

Тибор Галечка

Автор исходит из оценки Л. Санто, философа-коммуниста, согласно которой материалистическая диалектика является неотъемлемой чертой способа мышления Санто и гносеологическо-методологической основой его марксистско-ленинской ориентации. В подтверждение этого он приводит конкретный материал из публицистики Санто с 1929 г. вплоть до 1968 г. Весь приведенный период — это целеустремленная борьба Л. Санто против метода метафизической абсолютизации односторонности и за метод материалистической диалектики, который он — в соответствии со взглядом Ленина — понимает как логику и теорию познания марксизма-ленинизма, как «душу» марксизма-ленинизма. Автор отмечает, что Санто творчески понял материалистическую диалектику прежде всего потому, что он понял ее ядро, учение о противоречиях как единстве и взаимоисключении противоположностей. В этом смысле Санто является в чехословацких условиях первым наиболее последовательным пропагандистом ленинского понимания диалектики, а также философом-коммунистом, который уже в 30-е годы применял материалистическую диалектику при решении вопросов естественных и общественных наук и проблем революционной практики в политике КПЧ.

В течение всей своей жизни Санто применял принцип единства марксистско-ленинской партийности и научности, опираясь при его обосновании на материалистическую диалектику. С этих позиций он вел последовательную борьбу против ревизионизма и социал-демократизма в 30-годах, а также против современных проявлений ревизионизма, представители которых встали на путь предательства интересов рабочего класса и коммунистического движения, подменив материалистическую диалектику метафизикой, эклектикой и софистикой. Автор указывает на то, что жизнь Л. Санто и его связь с принципом марксистско-ленинской партийности и с диалектико-материалистическим методом мышления служат примером для нашего молодого поколения философов.

L. SZÁNTÓ UND DIE MATERIALISTISCHE DIALEKTIK

Tibor Halečka

Der Verfasser dieses Beitrages nimmt seinen Ausgangspunkt von der Einschätzung L. Szántós als eines kommunistischen Philosophen, dessen Anschauung nach die materialistische Dialektik einen unteilbaren Bestandteil seiner Denkweise und die gnoseologisch-methodologische Grundlage seiner marxistisch-leninischen Orientierung bildet.

Der Verfasser beweist diese Feststellung anhand Szántós publizistischer Schriften, die er in den Jahren 1929—1968 veröffentlicht hat. Diese ganze Zeitspanne kennzeichnet ein zielbewusster Kampf L. Szántós gegen die Methode der metaphysischen Absolutisierung der Einseitigkeit zugunsten der materialistisch dialektischen Methode, die er im Einklang mit Lenin als Logik und Erkenntnistheorie des Marxismus-Leninismus, als „die Seele“ des Marxismus-Leninismus auffasst.

Der Verfasser weist darauf hin, wie schöpferisch Szántó die materialistische Dialektik vor allem deshalb auffasst, weil er ihren Kern begriffen hat, die Lehre von den Widersprüchen als einer Einheit und eines wechselseitigen Ausschlusses von Gegensätzen. In diesem Sinn war Szántó in der Tschechoslowakei einer der ersten und konsequentesten Verbreiter der Leninischen Dialektik und ein kommunistischer Philosoph, der bereits in den dreissiger Jahren die materialistische Dialektik zur Beantwortung natur- und gesellschaftswissenschaftlicher Fragen

und zur Aufklärung von Problemen der revolutionären Praxis der Politik der KPČ angewendet hat.

Sein ganzes Leben lang hat Szántó das Prinzip der Einheit von marxistisch-leninistischer Parteilichkeit und Wissenschaftlichkeit angewendet und zur Begründung dieses Prinzips stützte er sich auf die materialistische Dialektik. Von diesem Standpunkt aus führte er einen unerbittlichen Kampf gegen Revisionismus und Sozialdemokratismus in den dreissiger Jahren und ebenso gegen alle gegenwärtigen Erscheinungsformen des Revisionismus, dessen Vertreter zu Verrätern der Arbeiterklasse und der kommunistischen Bewegung werden, weil sie statt materialistischer Dialektik Metaphysik, Eklektizismus und Sophistik anwenden. Der Verfasser weist darauf hin, dass Szántós Leben und seine Verbundenheit mit den Prinzipien der materialistisch-leninistischen Parteilichkeit und der dialektisch-materialistischen Denkmethode als Vorbild der jungen Philosophengeneration dienen kann.